

XI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2008 május 23-24

FOSSZÍLIÁK

A gyapjú plasztikus tulajdonságainak kiaknázása egyéni
képzőművészeti alkotások tükrében.

Szerző: Ferencz Erzsébet Zsófia
I.év, Mesteri; Textilművészet szak
Díszítőművészeti és Formatervezői Kar
Képzőművészeti és Formatervezői Egyetem, Kolozsvár

Témavezető: dr., conf. Radu Pulbere
Kerámia -Textilművészet Tanszék
Képzőművészeti és Formatervezői Egyetem, Kolozsvár

Bevezetés

A dolgozat egy nagyobb kutatásnak egy kis részét mutatja be lépésről lépésre, az inspirációtól a kész alkotásokig, hangsúlyt fektetve a munkafolyamat objektív és részletes leírására a hipotézisektől az eredményekig és részeredményekig.

Az emberiség legegyszerűbb, és egyben az egyik legősibb textil alapanyaga a gyapjú. Egyedi kémiai és fizikai szerkezetének köszönhetően posztmodern világunkban is utánozhatatlan értéket képvisel; alakítható a mai ipar-, és képzőművészetek esztétikai igényeinek megfelelően. A gyapjú állati eredetű, sejtes szerkezetű, kutikuláris része elektronmikroszkópban nevezve pikkelyezettséget mutat. Kémiai összetevőinek köszönhetően hő, és bázikus közeg hatására ezek a pikkelyek felnyílnak, dörzsölés következtében két szomszédos szál pikkelyei egymásba csúsznak, így alkotván szinte eltéphetetlen textíliát, a nemezt. A dolgozat a nemezelés technikájára alapozva próbálja kiaknázni a gyapjú plaszticitását, és megmutatni rejtett értékeit egyéni képzőművészeti alkotásokon keresztül; célja pozitív és negatív formák, lenyomatok (kortárs használati tárgyak lenyomatai) létrehozása ebben a puha anyagban, így mintegy ellentmondásos, filozófikus töltettel gazdagítva üzenetüket.

A dolgozat indítórugói; inspiráció és hipotézisalkotás

Jelen dolgozat egy nagyobb kutatásnak egy kis részét mutatja be, foglalja össze. A kutatás a festészeti technikák, effektusok újraértelmezését kísérli meg textil technikákon keresztül, de mivel rengeteg technika és alapanyag létezik, a kutatási vizsgálódások leszűkültek egy átfoghatóbb területre; így a textilművészet szempontjából közelíti meg a témát, ennél fogva egyetlen alapanyag kiválasztásával, és annak kiaknázásával próbálja interpretálni a festészeti technikákat.

A festészeti hatások, technikák újraértelmezését textil technikák általi feldolgozásával azért látom fontosnak, mert ezáltal felfrissülhet a textilművészet tere. Ezt az üdéséget a festett ecsetvonások szabadsága, lendülete, a festészet három dimenziós tere, oldottsága, textúrái hordozzák.

Köztudott, hogy a művészetben egyik anyag, vagy technika nem helyettesíthet egy másikat, ugyanis az alkotás mondanivalója átalakulást szenved ezáltal; például egy öregember portréja teljesen más üzenetet hordoz ha szénrel van rajzolva, és mást ha ceruzát használ a művész: az idővéste mély ráncokat, barázdákat, egy egész életút által bevésített karaktert megfoghatóbbá, plasztikusabbá varázsolja a szén mély feketéje, mint a ceruza filigrán jellege.

Henri Focillon, *A formák élete* című könyvében, annak harmadik fejezetében a *Formák az anyagban*, beszél a formák és az anyag kapcsolatáról. Úgy véli, hogy az anyagoknak van egy sorsuk: hívják, korlátozzák vagy kibontakoztatják a művészeti formák életét. A művészet anyagai, és a természet anyagai között egy válást vél felfedezni; a szobor fája, már nem a favágó által kivágott fa, hanem időközben metamorfózison esett át.

A fent leírtakból levonható tehát az a következtetés, hogy a kitűzött kutatási témának van egy bukatatója, vagyis a festészeti technikák nem ültethetők át egy az egyben a textíliába (de nem is ez a cél), mert a festészeti effektusok létrehozásakor más gesztusok jutnak érvényre, mint a textíliák megmunkálásakor. A festészet gesztusai sokkal szabadabbak,

lendületesebbek egy ecsetvonás létrehozásakor, mint ugyanannak az ecsetvonásnak a megalkotásakor egy textil anyagban.

Látható, hogy e dolgozat legkihívóbb feladata a megfelelő alapanyag kiválasztása volt, mert ettől függ a felvetett probléma megoldásának a sikeressége, vagy sikertelensége.

Sok keresgélés után a választás a gyapjúra esett. Milyen borzasztó egyszerű és mondhatni közönséges anyag ez a földkerekségen; minden kis faluban fellelhető nagy mennyiségekben ez a juh szagú, helyenként trágya színű, puha szőrzet.

Nagyszerűsége mégis mérhetetlen egyszerűségéből ered. Mivel a juhok "alapruhatárát" képezi, az evolúció során a környezeti feltételek hatására érdekes szerkezetet alakított ki. A választás azért esett erre az anyagra, mert megfelelő hozzáértéssel alakítható, gyúrható, formálható, akárcsak az agyag.

A gyapjú plaszticitása különleges szerkezetéből ered; fizikai szerkezetét három réteg alkotja: legbelül a bél rész, középen a cortex, és legkívül a kutikuláris rész található. Ez a külső réteg szigeteli, és védi a gyapjúszálat a víztől, az erős napsütéstől, a hidegtől, szerkezete megfigyelhető pásztázó elektronmikroszkópon, ahol láthatóvá válik a védőréteg háztetőcserép - szerű pikkelyezettsége.

Kémiai szerkezetét a két belső rétegben érdemes tanulmányozni, ahol a fő komponens a keratin nevű anyag, amelynek kémiai, molekuláris és supramolekuláris szerkezete annyira bonyolult, hogy emiatt a mai technikával sem sikerült létrehozni a gyapjú tulajdonságaival, és viselkedésével egyenértékű szintetikus anyagot a textilipar számára.

Bonyolult fizikai és kémiai tulajdonságainak köszönhetően a gyapjú könnyen alakíthatóvá válik, felvehet két-, vagy háromdimenziós formát; ez azzal magyarázható, hogy a kutikuláris részen a lemezek bázikus vegyszer (jelen esetben szappan) és hő hatására felnyílnak, hosszú ideig tartó dörzsölés hatására pedig két szomszédos gyapjúsál lemezkéi egymásba csúsznak, minek következtében egy olyan anyag jön létre, amely szinte eltéphetetlen. Az ezzel a technikával készült anyagot **nemeznek** nevezik.

A nemez az emberiség egyik legősibb textíliája, melyet főleg Ázsiában használtak például az ősmagyarok a jurta szigetelésére, es befödésére; vagy a mongolok mellvért, vagy páncél gyanánt, mert a jó nemezt a kard sem vágja át; de nemezelt anyagokra utaló nyomokat Egyiptomban is találtak.

A dokumentálódás folyamán megszületett a kutatás alaphipotézise, legfőbb kérdése: *A gyapjú vajon alkalmas-e arra, hogy a kutatás kitűzött témájának alapanyagául szolgáljon? A gyapjú különleges fizikai és kémiai szerkezetének köszönhetően valószínűleg alkalmas lesz erre a feladatra.*

Ezáltal életre kelt e dolgozat fő célkitűzése, mely a fenti hipotézis bizonyítására fekteti a hangsúlyt, vagyis a **gyapjú plaszticitásának kiaknázására.**

Annak érdekében, hogy ez a különleges anyag a lehető legésszerűbben kerüljön feldolgozásra néhány alcélkitűzés fogalmazódott meg, melyek a megoldandó problémák szerint lettek csoportosítva. A kutatás célja festészeti technikák és effektusok újraértelmezése, mely maga után vonja azt a tényt, hogy számos textúrát kell majd ezáltal létrehozni, de vajon ez lehetséges-e ha gyapjút használunk alapanyagként?... E dolgozat alcélkitűzései tehát a következőképpen fogalmazódtak meg: *Pozitív formák létrehozása gyapjúban. Negatív formák létrehozása. Transzparencia tanulmányozása. Színes gyapjú használatának hatása a kialakított pozitív és negatív formákra.*

A kutatás koncepciójára Anselm Kiefer, Antoni Tapies, Magdalena Abakanovicz, Andrea Graham anyagmegmunkálási stílusa, módszerei hatottak.

A fenti alcélkitűzések eredményeként született néhány részeredmény, amelyekre alapozva létrejött egy műalkotás, mely mintegy összefoglaló eredményként kiteljesíti ezen dolgozat fő célkitűzésének problémáit, azok megoldásait. Az alkotás a Fossziliák címet kapta, ez a cím alkalmas arra, hogy közvetítse a dolgozat lényegét, a célkitűzéseket, a munkafolyamatot, és az eredményeket.

Fossziliák; a cím üzenetének értelmezése

Miért is szolgál a Fossziliák cím gyanánt?

A dolgozat több szempontból próbálja szemügyre venni a cím jelentését, üzenetét: paleontológiai, filozófiai, és művészeti vagy esztétikai szempontból.

A szó szoros értelmében vett fossziliákkal a paleontológia tudománya foglalkozik, amely olyan kőületeket vizsgál, amelyek szerkezetüknek köszönhetően élőlények (növény, állat, vagy ember) megkövesedett részeit, melyek kidomborodnak a kőzetből, vagy élőlények nyomait, lenyomatait, melyek az illető élőlnynek a negatív formáját , átvitt értelemben mondhatjuk, hogy homorúú tükörképét őrzik az örökkévalóságnak, a jövőnek. Képes György *A látás új nyelve* című könyvében az ilyen jellegű formákat *másodlagos formáknak* nevezi.

A filozófia is sokat foglalkozik a lenyomat, nyom, tükörkép jelenségével. A japán filozófiában például a pozitív-negatív, a Yin és a Yang ellentétére alapul az életmód, a gondolkodás, az orvoslás, a művészet. A lenyomat sugallhatja az illető dolgot, de az nem a dolog, ráadásul negatívja egy teljesen kifordított képet kínál a nézőnek.

A művészetben a lenyomatok, pozitív-negatív formák igen használatos eszközök. A garfikusok dúcba vésik a metszet negatívját, a pozitívan maradó rész pedig a létrejött metszet negatív részét (árnyék, sötét foltok) jelentik majd. A szobrászok reliefeket alkotnak, melyek formáit a különböző megvilágítás különbözőképpen hívja életre. Művészi szempontból egy ilyen jellegű alkotás létrehozásakor különös figyelmet kell szentelni a pozitív és negatív felületek arányainak, magasságának, mélységének, textúráinak, színének, anyagának stb.

Ezen alkotás rájátszik a fenti lehetséges értelmezésekre, és új töltettel próbálja átítatni az alkotás mondanivalóját azáltal, hogy az alkotás lenyomatait “okozo” tárgyak a mai, mindennapi, kortárs használati tárgyaink közül származnak. Ez különös jelentést kölcsönöz az alkotásnak és címének. Az alkotás 40-50 %-át ezek a kész (ready made) tárgyak, eszközök *lenyomatai!* teszik ki, a többi része a manufaktúra, a kézzel készült dolgok aprolekosságát, egyediségét hirdetik; ami már önmagában kontrasztot teremt.

Egy másik ellentét abból adódik, hogy a gyapjú puha anyagában normális körlmények között nem nagyon keletkeznek lenyomatok, ez rámutat arra a kontrasztra, ami a puha anyag és a kemény fém tárgyak lenyomatai közötti kölcsönhatás eredményez.

Az alkotás színezete, texturája rozsdához hasonló felületet sugall, a fém halálát jelzi, amely az idő múlását foglalja magában, mely a kortárs mindennapi használati tárgyak lenyomataival együtt olyan képzettársításra vezeti rá a nézőt, amely a Vanitas csendbletekhez vezet.

A Vanitas csendéletek a Barokk kortól kezdődően léteznek, amikor a csendélet autonóm műfajjá vált, lényege, hogy rámutat a dolgok hiábavalóságára, a mulandóságra, idő elmúlására a megfestett tárgyak elhelyezése és szelektálása által; olyan tárgyakból épül fel, amelyek a földi gazdagságot hirdetik, a földi javak tobzódása révén (zsebóra, ékszerek, könyvek, hegedű, drágakövek, értékes kristály tárgyak stb.), amelyekre ráborul egy koponya sötét képe előrejelezve a véget.

Az alkotás ezáltal új, mélyebb jelentésekkel gazdagodik: sugallja kortárs eszközeink elmúlását, véget. Az alkotásba ezáltal benne foglaltatik a *honnan* és a *hova* is.

A XX. század elején nagy problémát jelentett az ipari forradalom az emberi érzékenység számára, a táj gyárképményekkel “diszitve” vizuális zûrzavart keltett az ember, és a mûvészet számára:

“ Technikai csodáink nem a harmónia és a rend mindent átfogó vizibóit hivaták életre, hanem-mivel tervszerûtenül sokasodtak- a mechanika korának gazdagságát egy érzékenységünket bántó es eltompító kaleidoszkóppá kuszálták össze.” (Képes György)

Szerencsére az illetõ század mûvészei egy idő után vizuális táplálékot láttak az ipari környezetben, és alkotásaikban próbálták humanizálni a hirtelen megváltozott, kreativitást elsorvasztó környezetet. (konstruktivizmus, futurizmus stb.)

Munkafolyamat, következtetések

A gyapjút nagyon nehéz rábírní arra, hogy felvegyen egy bizonyos formát, annak ellenére, hogy igen plasztikusnak mondható, ennek következtében olyan egyéni munkamódszert kellett kifejleszteni, amely révén könnyűszerrel lehet pozitív és negatív formákat létrehozni.

Kísérletezések következtetéseképpen megszületett az a gondolat, minek következtében az illető tárgyak, eszközök gipszben negatívba lettek kiöntve. A gipsz elég kemény ahhoz, hogy ne törjön szét az erbős folyamatos nyomkodás, gyúrás közben, melyekkel a gyapjúra kell hatni, így a bepréselt gyapjú pozitív formában kiadja a negatív formáját.

Negatív lenyomatok közvetlenül a tárgyról lettek levéve.

A transzparenciát is jól lehet tanulmányozni olyan módon, hogy közben pozitív, vagy negatív formákat is létre lehessen hozni.

Levonható következtetésül, hogy a gyapjú elég plasztikus, könnyen festhető, és bizonyos eszközökkel, technikákkal rábirható arra, hogy bármilyen formát felvehessen, tehát alkalmas arra, hogy a kitűzött kutatás alapanyagául szolgáljon, és a textilművészet számára újraértelmezhetővé tegye a festészeti technikákat, effektusokat.